

Docentenreis naar Auschwitz

“Het verhaal wordt intenser, krachtiger en persoonlijker”

PAULINE KRAAKMAN

Op 27 januari 1945, inmiddels tachtig jaar geleden, werd concentratie- en vernietigingskamp Auschwitz bevrijd. In veel opzichten is dit kamp symbool komen te staan voor de massavernietiging die plaatsvond onder het Nazibewind. Wie informatie wil over de Holocaust hoeft niet ver te zoeken: websites als holocausteducatie.nl, lesgevenoverdeholocaust.nl, of stichtingen zoals de Anne Frank Stichting bieden veel informatie en een diversiteit aan perspectieven, achtergronden en werkvormen. Daarnaast is er sinds een paar jaar de mogelijkheid om met de Katholieke Raad voor het Jodendom (KRJ) mee te gaan op een docentenreis naar het kamp zelf.

De KRJ organiseert al jaren reizen voor studenten van o.a. de pabo naar Auschwitz en Krakau. Afgelopen jaar was de derde keer dat Günther Sturms mensen uit het voortgezet onderwijs meenam naar deze plek. Sturms beschrijft de reis voor zichzelf als een herdenking en pelgrimage. Voor mijzelf was het de tweede keer dat ik de reis mocht maken als mede-organisator, samen met docent maatschappijleer Jeroen Kolster. Voor *NartheX* blik ik met drie reisgenoten, Esther Plaatsman (Het Baken – Almere), Jan van Loon (VO Veghel) en Roelof Steenbergen (Corderius College - Amersfoort), terug op deze reis van donker naar licht en wat het hen gebracht heeft.

Na een introductie in Kamp Vught die een paar weken ervoor plaatsvindt, is op donderdag 28 november in de avond de aankomst in het religieuze centrum in Oświęcim, ongeveer vijf minuten lopen van Auschwitz. De dag erna beginnen we om 9:00 met een rondleiding in Auschwitz I en II die in totaal meer dan zes uur zal duren. De dagen erna bezoeken we Krakau. Die dagen staan in het teken van bezinning, reflectie en educatie.

Kleine details, grote impact

Esther geeft aan dat ze blij is dat ze geweest is. Je kent de verhalen wel, maar het zijn juist de kleine dingen die bij zo'n bezoek indruk maken. De persoonlijke foto's bijvoorbeeld, de details die zorgen dat je echt beseft dat het om gewone mensen of kinderen gaat. Zo was er een foto met twee kinderen met een berenmutsje: die zie je kinderen tegenwoordig ook nog dragen. Dat komt wel binnen.

Als het om details gaat, noemt Jan later in het verhaal nog de kinderkleding die er lag die het zo individueel en concreet maakt. Esther vraagt zich dan ook zelf af: je krijgt als joods persoon of gezin een oproep. Wat neem je dan mee? Je besteedt zorg en aandacht aan het inpakken en het wordt eenmaal aangekomen meteen weer afgepakt en teruggestuurd. Het is allemaal zo praktisch en industrieel van karakter. Je voelt een soort *moral disgust*, zeker ook bij die deken van mensenhaar.

Ook al geven leerlingen aan dat ze zich niet kunnen voorstellen dat ze actief zouden deelnemen aan de Holocaust, zet de vanzelfsprekendheid waarmee het ging hen toch aan het denken.

Roelof kan zich erin vinden. Hij is al een keer in Auschwitz geweest, in de rol van docent met een groep leerlingen. Als docent Levensbeschouwing, geeft hij aan, ben je je bewust van het feit dat je niet op nul begint. We zijn als mensheid al heel wat jaren in ontwikkeling en dit

is het meest zwarte voorbeeld wat er fout kan gaan als je groepen uitsluit of bepaalde mensen superieur stelt boven anderen.

Los van het joodse verhaal is het ook het verhaal van de gevolgen van keuzes die je maakt. Ieder mens en iedere leerling is vrij om zijn eigen levensbeschouwing te ontwikkelen, maar weet wel dat bepaalde ideeën gevolgen kunnen hebben. Aan bepaalde standpunten, vooral als het gaat over uitsluiten van mensen die anders menen, denken of voelen, kunnen gevaarlijke kanten zitten. Ook al geven leerlingen aan dat ze zich niet kunnen voorstellen dat ze actief zouden deelnemen aan de Holocaust, zet de vanzelfsprekendheid waarmee het ging hen toch aan het denken. Jan benoemt dat het feit dat de Nazi's zelf alles weer hebben geprobeerd te vernietigen, aangeeft dat ze zelf ook wisten dat wat ze deden het daglicht niet kon verdragen – maar dat dat hen er niet van weerhield.

Vertellen uit eigen ervaring

Het feit dat we er met vakgenoten waren geeft er volgens alle drie een extra dimensie aan. Je bent geen toerist: je hebt de gezamenlijke intentie om vanuit een diepe beleving je ervaring over te brengen. Niet alleen aan de kinderen (Jan kreeg spontaan applaus van zijn leerlingen) maar ook aan je collega's. Je bent er zelf geweest en vertelt uit eigen beleving. Daar komt dan ook wel emotie bij. Je legt andere accenten: het verhaal wordt intenser, krachtiger en persoonlijker. Esther noemt hierbij het inkleuren van een bekend verhaal met je eigen beleving en legt verbanden met bekende beelden zoals dat van de schreeuwende Hitler en de schreeuwtoon die je nu soms terugziet. We zijn ook geen wandelende Wikipediapagina's, vult Roelof aan. Die weten misschien wel meer feitjes maar de meerwaarde van een docent zit hem in de emotie die je voelt en de vaardigheid te reflecteren op wat er gebeurd is.

Een van de vragen blijft hoe en wanneer je ruimte maakt voor dit onderwerp in een vak met weinig uren en een vol programma. Jan noemt de kersttijd een mooi moment, omdat het dan al een tijd is voor ruimte en reflectie. Je wilt niet het jodendom continu vermengen met de Holocaust. Zo staat het er meer los van.

Hoe maak je de vertaalslag naar je leerlingen? Roelof noemt de vrijheid die je kan hebben als docent levensbeschouwing, maar tegelijk ook de balans die je moet zoeken. Je moet uitkijken dat je het pubers niet door de strot duwt. Het is een gevoelig onderwerp. Je wilt juist geen aversie. Je moet kijken naar wanneer het onderwerp passend is en of je de ruimte ervoor voelt. Het

is goed als de Holocaust bij het jodendom voorbijkomt, maar joods zijn is veel meer dan dit moment van vervolging in de geschiedenis. Daarnaast ben je als docent godsdienst geen docent geschiedenis.

Tegelijk stelt Esther dat de geschiedenis van het jodendom zodanig verweven is met de Sjoa dat het voor de lijn en de situatie in de wereld nu dan weer wel onmisbaar is en binnen die context gebruik ik het wel. Jan realiseerde zich hoezeer het joodse leven in Krakau was weggevaagd tijdens de katholieke mis in Krakau. In de stad zelf zijn op dit moment nog zo'n 200 joodse inwoners, een bizar klein aantal in verhouding van wat het was. De verhouding tussen joden en christenen is compleet veranderd.

Bewustwording

Dankzij de inzet van verschillende collega's gaat de school van Roelof al jaren met leerlingen naar Auschwitz. Die stap hoeft volgens hem helemaal niet zo groot te zijn. De wisselwerking met Kamp Amersfoort ziet hij als een hele waardevolle: leerlingen weten dat het kamp er echt is. Dat maakt de afstand naar Auschwitz kleiner. Leerlingen die meegaan, nemen ook deel aan bijvoorbeeld herdenkingen of stille tochten. Er zijn veel manieren waarop je als school iets neer kan zetten. Al fiets je samen maar tien struikelsteentjes langs, dan vertel je eigenlijk hetzelfde verhaal: hier woonden mensen van vlees en bloed en die zullen nooit meer terugkomen. Het gaat niet alleen om die massabegraafplaats die Auschwitz in feite is. Dat was hoogstens een eindstation.

Esther verwijst tenslotte ook naar het verhaal van onze gids: ook de uitvoerders waren mensen. Het waren geen monsters. Het is gebeurd, dus het kón gebeuren, dus het kán weer gebeuren. Wanneer is het moment dat we zelf in zo'n situatie zeggen "tot hier en niet verder"? Het gebeurt op kleine schaal en eerder dan we denken.

Dat maakt dat het verhaal van Auschwitz, deze zwarte bladzijde in de geschiedenis, blijvend verteld moet worden. Wie de geschiedenis niet kent, is gedoemd haar te herhalen.

Pauline Kraakman

